

נסיכי הנפט מול קואליציית ההיי-טק

הטענה של ביכלר ויונתן ניצן "הדרך לעזה" נראה כמקרה בוחן פרטי וכהרחבה של טענתם הכללית בדבר מהות ההון "כמוסד השליטה במשטר הקפיטליסטי", מעבר לכאן ועכשיו. ניתן לומר שהשאלה הנידונה היא כיצד הגענו מהקהילה הקמאית השווינונית דרך "משטרי כוח" בהשראתו של אל עליון כל-יכול, עד שלטון ההון במשטר הקפיטליסטי של ימינו. הטענה (הפסימית) היא, שמבחינתם של "אנשי התחתית", אין חדש תחת השמש ושלטון ההון הקפיטליסטי כישות זרה וכל-יכולה, איננו אלא המשך שלטון האוליגרכיות של העת העתיקה. אף על פי כן, למרות הטקסט הביקורתי, קשה שלא לראות את הסב-טקסט הניאו-מרקסיסטי של הספר. כלומר, כדיאלוג ביקורתי עם המרקסיזם.

הפרק הראשון מתאר בקצרה את ייחודם של "משטרי הכוח" ו"ההמצאה" של אל עליון כל-יכול במסופוטמיה באלף הרביעי לפני הספירה, וזאת בניגוד לקהילות הכפריות שהאמינו בריבוי אלילים שהיו בצלמם ובדמותם של בני האדם. הפרק השני דן בנסיבות ההיסטוריות של הקמת המדינות-ממלכות הראשונות דווקא במסופוטמיה. הטענה בפרק זה היא שהמדינה כממסד שלטוני הוקמה "מלמעלה למטה" כאקט כוחני שרירותי "של קבוצה מאורגנת אשר הצליחה להשתלט על אוכלוסיות מגוונות ולהפעילן למען הגדלת כוחה". טענה זו מנוגדת לטענה המקובלת של הובס ולוק, לפיה המדינה היא ברירת מחדל או שכלול של "המצב הטבעי" ויציאה ממנו. אמצעי השליטה העיקרי של המדינה היה השליטה בייצור המזון. במקום המזון המגוון של הקהילות הכפריות, ביות החיטה ושכלול טכנולוגיית ההשקיה במסופוטמיה איפשרו יצירת עודפים של מזון ששימשו להקמת המנגנון השלטוני כדי "לכפות על הנתינים המדיינים מס ועבודה".

הפרק השלישי נראה כדיון תיאולוגי ביקורתי של פולחן האל המונותאיסטי, שלא במקרה התפתח במדינות המזרח התיכון באלף הראשון לפני הספירה. הטענה היא שהמונותאיזם התפתח במקביל לעלייתן של המדינות וביטיפוחן כאמצעי לקידוש ולהאדרת כוחן. "כל המדינות המלוכניות ביססו את הלגיטימיות שלהן על פולחנים לאל עליון מאיים ובלתי צפוי".

הפרק הרביעי והחמישי סוקרים בהרחבה את כל "זיכיונותיהן" של שלוש כנסיות המדינה מהקמתן ועד ימינו - הרבנית, הנוצרית והאסלאמית. כך למשל, במקרה שלנו "הציונות נזקקה לשירותיה של הכנסייה הרבנית". הפרק השישי מתאר את עלייתו של הקפיטליזם בערי המדינה של צפון איטליה במאה ה-14. התופעה מוגדרת כשלטון מדיני מסוג חדש, לא כניגודן של ממלכות העת העתיקה, אלא כהמשך יעיל ומשוכלל שלהן. "שליטי ערי המדינה של צפון איטליה אפשרו אוטונומיה מדעית חילונית ומימנו טכנולוגיות צבאיות, ובעיקר הם אפשרו את דחיקת כנסיות האל העליון משליטתן המדינית ואת מיסודו של משטר מדיני מטיפוס חדש - המדינה הלאומית הקפיטליסטית".

הפרק השביעי סוקר את גלגוליו של מושג "הכוח". בעת העתיקה, במקביל לעלייתן של הממלכות הגדולות, כוחו של הטבע נוצל בידי הכהנים להאדרת כוחו של השליט. בסוף האלף הראשון הוקם באירופה המשטר הפיאודלי, בו שלטו בעלי אחוזות בחסותה וברכתה של הכנסייה הקתולית. "שליחי הכנסייה הטיפו שהאל הוא האל העליון היחיד, האל הקובע מראש את הסטטוס של האדם כאביר או כצמית עד מותו". התפתחותה של העיר ועלייתה של הבורגנות גרמו לשקיעתו של המשטר הפיאודלי. כך, השתנה גם מושג "הכוח" המזוהה עם ההון של המעמד הבורגני העולה. הכוח הופך להיות בר השגה והמרה ואיננו יותר מונופול מקודש של מעמד בעלי האחוזות והאבירים. בניגוד לתפיסה הישנה של הכוח כישות אלוהית בלתי מושגת, "אופי הכוח הקפיטליסטי" משתנה בהתאמה עם השינוי בתפיסה המדעית של הכוח כגורם הפועל על פי חוקי הטבע הנתינים להבנה ולשליטה. אף על פי כן, גם במשטר הקפיטליסטי ההון איננו כוח מטריאלי בר השגה לכל נפש, אלא "מהות פיננסית" כל יכולה "כאל היחיד של המשטר".

הפרק השמיני מיישם את התיאוריה במקרה של "מלחמת ישראל חמאס חיזבאללה". הטענה היא שקואליציית נסיכי הנפט והקרטלים איבדה את מעמדה הדומיננטי מול "קואליציית ההיי טק". לפי כך, היא מחרחרת מלחמות במזרח התיכון כדי לחזיר לעצמה את מעמדה כבעלת הרווח הגדול ביותר בסך הרווח הגלובלי של התאגידים בעולם. בסיכום "מגמישים" המחברים קצת את טענתם ומודים שקיים מגוון סיבות למלחמות במזה"ת: "שלל הגורמים מוצאים את עצמם כלולים בשטף המרוץ אחר ההון הדומיננטי".

קשה לקבל את הטענה "הגלובלית" כהסבר לכאן ועכשיו. אך "הדרך לעזה" הוא ללא ספק ספר מאתגר ומעורר מחשבה ראוי לקריאה.

אודי אדיב

החלפת האל בהון

המחברים מערערים את טענותיהם של רוב ההוגים החשובים של המודרניות והחילוניות - מרקס, מיל, דירקהיים ומקס ובר, לפיהן בעידן המודרני מתחולל בחברה תהליך של רציונליזציה ופונקציונליזציה (הפרדת הדת מהמדינה ומעבר לניהול מדעי, יעיל וגלוי של ענייני הכלכלה והמדינה).